La frontera interior. Anàlisi del discurs: un exemple sobre racisme

Luisa Martín Rojo

PID_00141243

UOC
Universitat Oberta de Catalunya
www.uoc.edu

Cap part d'aquesta publicació, incloent-hi el disseny general i la coberta, no pot ser copiada, reproduïda, emmagatzemada o transmesa de cap manera ni per cap mitjà, tant si és elèctric com químic, mecànic, òptic, de gravació, de fotocòpia o per altres mètodes, sense l'autorització prèvia per escrit dels titulars del copyright.

Índex

Introducció 5

Objectius 6

1. La frontera interior. Anàlisi del discurs: un exemple sobre racisme 7

1.1. L'interès pel discurs 7

1.2. Anàlisi crítica del discurs 8

1.3. Desenvolupament d'un exemple 14

1.3.1. Estratègies de referència i nominació: paraules que uneixen i paraules que separen 15

1.3.2. Estratègies predicatives i imatges simplificadores de l'*ells* 17

1.3.3. Argumentació 25

1.3.4. Legitimació 26

Resum 31

Activitats 33

Exercicis d'autoavaluació 33

Solucionari 35

Glossari 37

Bibliografia 39

Introducció

En aquest apartat presentem els principis bàsics i algunes de les tècniques d'anàlisi desenvolupades per una de les perspectives més dinàmiques avui en l'anàlisi del discurs, l'anàlisi crítica del discurs (d'ara endavant, ACD). Des d'aquesta perspectiva, els discursos, però també la tasca de l'analista, se'ls considera socialment situats i se'ls atribueix un paper en la (re)construcció i reproducció recursiva i recurrent de les estructures i de l'organització social. De manera que els discursos, però també les anàlisis que se'n fan, són considerats pràctiques socials.

Per això, en aquesta presentació teòrica i en la pràctica de l'anàlisi que presentem, hem seleccionat discursos socialment rellevants i imbricats en conflictes socials. En aquest cas es tracta de discursos autoritzats sobre la immigració, produïts pels mitjans de comunicació i en els debats parlamentaris, i que exerceixen una clara influència sobre el nostre parlar quotidià.

Els usos i les formes que hi apareixen per a referir-se als immigrants i per a descriure'n les activitats i formes de vida contribueixen a crear una imatge gairebé sempre negativa d'aquestes persones i, en alguns casos, victimitzada. Al seu torn, les esmentades imatges es poden utilitzar per a justificar les actuals polítiques d'immigració i les condicions de marginació en què viuen aquestes persones i, en tot cas, contribueixen a fomentar una vivència negativa i conflictiva de la diversitat.

Objectius

D'entre els objectius que destaquen d'aquest mòdul, l'estudiant ha d'assolir:

1. Mostrar mitjançant recursos lingüístics i estratègies discursives, la presència del parlant (enunciador) –els seus punts de vista, les seves actituds i valors, i els seus objectius en l'enunciació/interacció. Els parlants construïm així en el discurs una particular representació dels esdeveniments, de les relacions socials i de nosaltres mateixos.

2. Reflexionar sobre quines són les implicacions socials d'aquest procés de construcció discursiva. Amb aquesta finalitat, hem seleccionat discursos socialment rellevants (en aquest cas, periodístics i parlamentaris) sobre la immigració, a partir dels quals ens plantejarem en quina mesura poden incidir en la pervivència de les diferències socials i en la posada en funcionament d'estructures i mecanismes d'exclusió i dominació.

3. Donar compte de la concepció del discurs que presentem, que és característic del corrent d'anàlisi de què aquí ens ocupem –la denominada anàlisi crítica del discurs– ens detindrem en quins són els seus objectius, el mètode i les tècniques d'anàlisi.

4. Conèixer els recursos i eines d'anàlisi i un marc de reflexió, amb què farem una lectura crítica dels discursos propis i aliens.

5. Fer conscients els parlants de la importància de les pràctiques discursives, amb la qual cosa incrementarem el que s'ha denominat la consciència crítica de l'ús lingüístic.

6. Valorar si l'anàlisi crítica dels discursos dominants sobre la immigració permet d'aflorar discursos i representacions diferents dels immigrants i alhora dificultar-ne la interiorització.

1. La frontera interior. Anàlisi del discurs: un exemple sobre racisme

L'entrevista serà el fil conductor de la nostra reflexió sobre el racisme.

1.1. L'interès pel discurs

L'interès actual pel discurs i el fet que avui se'l consideri objecte d'estudi en filosofia, en sociologia, en psicologia i, no sense controvèrsia, en lingüística, es pot veure alhora com el resultat de dos moviments consecutius i lligats en el pensament occidental de l'últim quart del segle: el gir lingüístic i les múltiples versions de la reflexivitat. En concret, el gir lingüístic ha fet que el llenguatge s'hagi constituït en el referent principal i determinant de tot l'àmbit mental, representatiu i de coneixement.

> Aquest interès pel discurs no es pot dissociar de la seva comprensió com a pràctica, és a dir, com una activitat que es fa en societat i està regulada socialment.

Una pràctica social que té un potencial excepcional perquè:

1) En primer lloc, amb les pràctiques discursives es fan altres pràctiques socials: així, per a presentar una reclamació, per a ensenyar o per a jutjar un reu cal que els actors socials facin discursos.

2) En segon lloc, perquè les pràctiques discursives no solament permeten la realització d'altres pràctiques socials, sinó que, alhora, en produeixen representacions: així, en els discursos burocràtics es construeix una representació del que implica reclamar, presentant aquesta pràctica com un dret al qual tenen accés tots els ciutadans, això és, es construeix una representació del que és l'Administració i de quina és la posició dels administrats. Però, les associacions de consumidors poden produir discursos en els quals se subratllin les dificultats trobades per a dur a terme una reclamació i de quina manera s'obstaculitza la comunicació entre els ciutadans i l'Administració, per exemple, mitjançant l'adopció i l'exigència d'ús d'un estil fosc i rebuscat.

El gir lingüístic va significar, per tant, la consolidació d'una visió del discurs, no com un reflex o mirall de la naturalesa i del pensament, sinó com una representació a mitges del que ens envolta i que, per tant, produeix i posa en circulació coneixements sobre la societat, els actors socials i els esdeveniments.

Lectura complemetària

Sobre la vinculació entre el desenvolupament d'aquest camp, el gir lingüístic i la reflexivitat i sobre les diferències entre els diversos corrents en l'anàlisi, podeu consultar la referència següent:

L. Martín Rojo (2001). *New Developments in Discourse Analysis: Discourse as Social Practice*. Folia Lingüística. L'Haia.

L'interès pel discurs, compartit per diferents disciplines, explica la proliferació d'enfocaments diferents i no sempre fàcilment conciliables que han contribuït a generar nous coneixements sobre el discurs. Aquests coneixements no remeten ja únicament als aspectes formals del discurs, com la seva estructura i textura, com els tipus i gèneres, sinó que també remeten als recursos i estratègies per mitjà dels quals es construeixen representacions dels esdeveniments i de l'ordre social. I, en últim terme, coneixements sobre quins són els efectes socials i polítics dels discursos i quin és el valor que socialment se'ls atribueix (ordre social dels discursos). (A aquest últim aspecte se li concedeix especial rellevància dins la perspectiva de l'ACD que aquí examinem.) Cobrir tots aquests camps converteix la **interdisciplinarietat** en requisit obligat.

Aquest procés pel qual el discurs s'ha constituït en objecte d'un camp del saber ha implicat una definició i tipificació del discurs, una determinació dels objectius de l'anàlisi, una definició dels procediments i de les tasques de l'analista. A partir d'aquest moment ens centrarem en aquests aspectes, encara que ho farem només des d'un dels múltiples corrents que conviuen en aquest camp.

1.2. Anàlisi crítica del discurs

Aquest és un dels corrents més actius de l'anàlisi del discurs que, com veurem a continuació, es distingeix, sobretot, per la manera en què concep la tasca de l'analista i en què pren en consideració les implicacions de l'anàlisi. El que més distingeix aquest corrent és, precisament, l'afany d'intervenir en l'ordre discursiu almenys per a incrementar la consciència crítica dels parlants i proporcionar-los eines per a l'anàlisi de discursos propis i aliens.

1) Aquest corrent adopta una visió tridimensional del discurs. Així, el discurs és vist, en primer terme, com una **pràctica social** que se superposa a altres pràctiques socials: el discurs es conforma a les situacions i a l'ordre, a les estructures i a relacions socials, al temps que, al seu torn, els conforma i hi incideix, bé consolidant-los, bé qüestionant-los.

Aquest marc sociocultural i polític de producció discursiva incideix sobre les altres dues dimensions considerades. De fet, és d'acord amb aquest marc que les pràctiques socials concretes (com ensenyar, jutjar, reclamar o legislar) es defineixen, es regulen i s'estructuren, en les quals els discursos tenen un paper constitutiu.

2) En segon terme, el discurs com a **pràctica discursiva** –unitat interaccional que permet la realització d'altres pràctiques– s'adequa i es doblega a aquesta regulació, estructuració i atribució de significat.

Així, per exemple, un intercanvi conversacional, una classe o un judici se situen i es conformen d'acord amb la manera en què es regulen i es realitzen, en una situació concreta, pràctiques socials com establir llaços socials, ensenyar, condemnar o absoldre.

3) Finalment, el discurs és considerat com una **pràctica textual** –això és des dels seus aspectes formals–, com una unitat lingüística, cohesionada i dotada de coherència, construïda a partir de determinats materials lingüístics.

Les diferents dimensions del discurs, com a pràctica social, com a pràctica discursiva i com a pràctica textual no es poden, per tant, dissociar: els elements lingüístics que apareixen en un discurs concret, les paraules que l'integren, l'estil o la llengua a què pertanyen, les veus que s'hi evoquen, tot això contribuirà a fer una determinada tasca, a actuar en societat, i alhora, a crear una representació i no una altra dels esdeveniments. Aquesta representació, al seu torn, reforçarà o qüestionarà o naturalitzarà unes visions dels esdeveniments i de l'ordre social i no d'altres, unes ideologies i no d'altres, cosa que pot anar en benefici o en detriment dels interessos dels diferents grups, classes socials i gèneres.

Lectures complemetàries

Per a una introducció sobre els fonaments teòrics d'aquest corrent vegeu l'esplèndid llibre dels autors següents:

L. Chouliaraki; N. Fairclough (1999). *Discourse in Late Modernity. Rethinking Critical Discourse Analysis*. Edimburg: University Press.

I per als aspectes aquí considerats, vegeu també:

L. **Martín Rojo** (2001). "New Developments in Discourse Analysis: Discourse as Social Practice". *Folia Lingüística*. L'Haia.

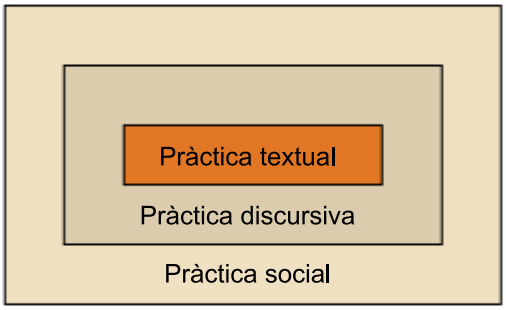

Font: **Fairclough** (1992). *Discourse and Social Change*. Cambridge: Polity Press.

Els objectius que es fixa l'ACD deriven d'aquesta concepció tridimensional del discurs. Es tracta de conèixer com es duu a terme aquesta construcció discursiva dels esdeveniments, de les relacions socials i del mateix subjecte i, paral·lelament, es tracta de revelar quines són les implicacions socials d'aquest procés de construcció.

Així, els ja nombrosos treballs en ACD han estudiat el paper del discurs en la transmissió persuasiva i en la legitimació d'ideologies, valors i sabers –ideologies o fragments d'ideologies sexistes o racistes; per exemple, els sabers sobre el que és "normal" o sobre el que és "essencial" a l'hora de definir un grup social. Així apareixen i reapareixen enunciats ben arrelats i amb prestigi que s'esmenten i reelaboren constantment, del tipus "l'essència de la femineïtat és la maternitat".

Amb això s'ha emprès l'estudi del paper que els discursos han tingut en el manteniment i reforç de l'ordre social, és a dir, en la **pervivència** de l'***status quo*** –impedint, per exemple, que circulin o que se sentin en determinats contextos discursos que són dissonants amb la majoria.

Limitacions

Aquestes limitacions consenteixen, d'aquesta manera, que s'impedeixi l'accés dels grups minoritaris o dissidents –com el dels immigrants– als mitjans de comunicació, o bé s'imposen restriccions discursives per a l'accés a determinats àmbits i pràctiques socials, com ocorre quan per a presentar una instància resulta obligat l'ús de determinats recursos lingüístics.

Des d'aquesta perspectiva, també s'estudia el paper del discurs en la **pervivència** de les **diferències socials** –consolidant o incrementant aquestes diferències– i en la posada en funcionament d'estructures i mecanismes de dominació (procediments d'exclusió social per mitjà del discurs).

I, en últim terme, i potser com a elaboració sofisticada dels anteriors, es tracta d'accedir a la **construcció** de la **identitat** i de determinats models de subjectivació (*jo* unitari, sense fissures) per mitjà dels discursos (subjectes dividits que se saben exclosos o s'autodisciplinen; o individus que són presentats com a no-subjectes, privats de tota agentivitat, de tota voluntat i poder de decisió).

Més encara, vivim en **societats reflexives**, en les quals els parlants observen i actuen sobre les seves pròpies pràctiques discursives, i ho fan guiats pel coneixement que han produït les ciències socials sobre aquestes pràctiques. De

manera que els parlants no solament controlen reflexivament el que diuen i fan, sinó que aquesta tasca és part intrínseca del que fan i diuen. El fet que els analistes del discurs tinguin present la reflexivitat social i en siguin conscients, n'incrementa l'interès pels efectes de la seva investigació i obre la porta als intents d'intervenir en les pràctiques discursives o modificar-les, d'acord amb aquests efectes.

El que és pròpiament característic de l'ACD és, precisament, l'afany d'intervenir en l'ordre social i discursiu, amb la qual cosa incrementa la reflexivitat dels parlants i la seva consciència de les repercussions de l'ús lingüístic, els dota de les eines necessàries per a analitzar-ne i modificar-ne els usos, i mitjançant les anàlisis fomenta, a més, la possibilitat que sorgeixin visions i representacions alternatives dels esdeveniments. I el mateix pel que fa als desenvolupaments teòrics, ja que la consideració dels efectes que puguin tenir els discursos implica una particular comprensió de la relació entre el discurs, el poder, el saber i el desenvolupament d'un conjunt d'objectius i eines d'anàlisi.

A partir d'aquests objectius es perfilen dos àmbits d'investigació:

a) D'una banda, l'estudi de com els discursos ordenen, organitzen i institueixen la nostra interpretació dels esdeveniments i de la societat, i incorporen, a més, opinions, valors i ideologies. Aquest estudi se centra en la **construcció discursiva de representacions socials**.

b) De l'altra, l'estudi de com es gestiona socialment aquest poder generador dels discursos, de com es distribueixen socialment, de com se'ls atribueix un valor diferent en la societat depenent de qui els produeix i on es difonen. Això és l'**ordre social del discurs**.

A fi de desenvolupar ambdós camps de treball, s'han establert diferents **eines d'anàlisi**:

a) Pel que fa a l'anàlisi d'aquesta **construcció discursiva** de les accions i de les representacions socials, els analistes s'han centrat fins ara en:

- La construcció de **representacions dels actors socials**: abans de tot s'estudien les formes de designació, els atributs i accions que se'ls assignen, i també la producció de dinàmiques d'oposició i polarització entre els grups socials.

- La representació dels processos i en particular a qui s'atribueix la responsabilitat d'aquests i sobre qui es projecten les seves conseqüències. Per a l'estudi d'aquests aspectes és especialment rellevant com es gestionen els papers semàntics, en particular a quins participants se'ls atribueix la responsabilitat de les accions, positives i negatives, o agentivitat.

- La recontextualització de les pràctiques socials en termes d'altres pràctiques; per exemple, la representació de la guerra seguint els principis i restriccions de la pràctica periodística.

- L'argumentació posada en joc per a persuadir de la veracitat o de la pertinència d'una determinada representació i per a justificar accions i comportaments.

- La projecció de les actituds dels parlants vers l'enunciat, incloent-hi no solament els seus punts de vista, sinó també si expressen la seva posició de manera mitigada o intensificada (sistèmica).

- La legitimació de les representacions discursives dels esdeveniments, dels actors socials, de les relacions socials i del mateix discurs.

Com assenyala **Ruth Wodak** (2000) cada una d'aquestes accions discursives s'acompanya de diferents estratègies discursives (entenent estratègia com un pla d'acció, més o menys intencional, que s'adopta amb una finalitat). L'inventari, si seguim l'esquema anterior, inclouria:

- Estratègies de **referència** i **nominació** (per mitjà de recursos de categorització, incloent-hi metàfores i metonímies).

- Estratègies predicatives (per mitjà de l'atribució estereotipada i valorativa de trets positius i negatius, de manera explícita o implícita).

- Estratègies d'argumentació i fonts de topoi, que justifiquen les atribucions fetes.

- La perspectiva o enquadrament de les representacions discursives (per mitjà de la implicació del parlant en el discurs).

- Estratègies d'intensificació i mitigació.

- Estratègies de legitimació de les accions i dels mateixos discursos.

b) Per a l'estudi de l'ordre del discurs cal tenir present que el poder i l'autoritat dels qui els produeixen es projecten sobre aquells i provoquen la desigualtat entre ells. Es pot descobrir així un ordre social dels discursos que s'estableix, en conseqüència, sobre un principi de desigualtat, cosa que explica per què, al costat de discursos autoritzats, trobem discursos "desautoritzats", al costat de discursos legitimats, discursos "deslegitimats", al costat de "discursos dominants" o "majoritaris", "discursos minoritaris". Però, a més, i com a conseqüència del poder generador dels sabers que tenen els discursos, els conflictes d'interès entre els diferents grups socials es projecten també sobre l'ordre discursiu.

Lectura complementària

Per a una exposició més detallada, podeu consultar la referència següent:

R. Wodak (2000). "¿La sociolingüística necesita una teoría social? Nuevas perspectivas en el Análisis Crítico del Discurso". *Discurso y Sociedad* (núm. 2, fasc. 3, pàg. 123-147).

Sobre les estratègies de legitimació trobareu referències més endavant.

Lectures complementàries

Sobre aquest concepte d'ordre social del discurs, podeu consultar l'obra següent: **L. Martín Rojo** (1997). "L'ordre social dels discursos". *Discurso* (núm. 21-22, pàg. 1-37). O bé consulteu l'origen d'aquest concepte al text següent: **M. Foucault** (1971). *L'ordre du discours*. París: Gallimard.

Els diferents grups **competeixen** així per intervenir sobre la producció, recepció i circulació dels discursos, a fi de modelar-les de manera que serveixin per als seus propis interessos.

Aquesta **competència** converteix l'àmbit discursiu en un àmbit de lluita (*sites of struggle*), per controlar o, fins i tot, apropiar-se d'aquest capital simbòlic, ja que, com ja hem assenyalat, les pràctiques discursives contribueixen a estructurar, exercir i reedificar les relacions de dominació i subordinació entre els grups i classes socials, i entre els diferents gèneres.

La regulació de la producció, recepció i circulació dels discursos estableix, en conseqüència, quins discursos es poden produir en quins contextos i quins són els trets que els fan apropiats i quins els que els desqualifiquen o impedeixen circular.

- La producció dels discursos està controlada sempre que els grups que tenen autoritat per a això aconsegueixin imposar l'ús de determinades llengües, dialectes, registres i usos retòrics i lingüístics, als quals no tots els grups socials tenen accés.

Lectura recomanada

P. Bourdieu (1991). *Language and Symbolic Power*. Cambridge: Polity Press.

Com assenyala **Bourdieu** (1991) en la seva descripció del "mercat lingüístic", les persones tenen diferent capital lingüístic d'acord amb el seu origen social, per la qual cosa el fet que en determinats contextos s'exigeixin determinats usos restringeix i dificulta l'accés d'aquests grups i individus a contextos socialment rellevants, com són, per exemple, l'escola, els mitjans de comunicació, el diàleg amb les institucions, etc.

Reglament d'aplicació de la Llei d'asil

"La solicitud se formalizará mediante la cumplimentación y firma del correspondiente formulario por el solicitante, que deberá exponer de forma detallada los hechos, datos o alegaciones en que fundamente su pretensión. Junto con su solicitud deberá aportar fotocopia de su pasaporte o título de viaje, del que hará entrega si su solicitud es admitida a trámite, así como cuantos documentos de identidad personal o de otra índole estime pertinentes en apoyo de la misma. Si el solicitante no aportase ningún tipo de documentación personal deberá justificar la causa de dicha omisión."

Emplenar la sol·licitud a comissaria i en una llengua que els és estranya, certament, ha d'implicar nombrosos problemes, com s'assenyala en el fragment de la llei en qüestió.

Problemes amb el capital lingüístic

"No utilizar el formulario oficial para expresar los motivos de la petición ya que el espacio es insuficiente y aunque se pueden añadir hojas, el primer impulso del solicitante es limitarse al espacio previsto y abreviar excesivamente."

La **circulació dels discursos** està controlada sempre que alguns grups socials tinguin accés a permetre o a limitar la circulació de determinats discursos. Així, si observem què passa en els mitjans de comunicació o en altres contextos

socialment rellevants –com el Parlament–, comprovarem com s'hi reprodueixen els discursos que són dominants, autoritzats o legitimats, que permeten d'originar altres actes enunciatius, que els reprenen i transformen (intertextualitat), mentre que els discursos que s'aparten dels discursos hegemònics són silenciats. De fet, quan no ocorre així, les reaccions es produeixen d'immediat, com veiem en l'exemple següent:

La circulació de discursos com a font de conflictes

"Permítanme decirles más cosas respecto de quiénes favorecen o no un clima propicio a la xenofobia. A mí me molesta muchísimo que un ilegal ponga a caldo la legislación de mi país, porque esto ya es el no va más. Aquí se puede estar hablando de falta de libertades y, al mismo tiempo, un inmigrante ilegal, que está ilegalmente en España, puede aparecer en cualquier medio de comunicación exigiendo que se cambie la Ley de Extranjería o que se cambie cualquier ley, además de ponerla a caldo."

Diario de Sesiones del Parlamento (9 de desembre de 1995); intervenció del ministre socialista José Luis Corcuera.

El **control del poder dels discursos** es fa mitjançant la seva neutralització, o bé deslegitimant la font que els ha produït (qüestionant-ne l'autoritat i legitimitat, per exemple), o bé deslegitimant les representacions i ideologies que s'hi transmeten (qüestionant-ne la veracitat i objectivitat, per exemple), o bé deslegitimant la forma i l'adequació dels discursos (presentant-los com a vulgars i inapropiats).

1.3. Desenvolupament d'un exemple

A partir d'aquest moment, posarem en pràctica les eines d'anàlisi presentades. Per fer-ho, examinarem alguns discursos sobre la immigració, l'anàlisi dels quals s'ha fet detalladament al llarg d'aquests últims vuit anys. Precisament aquest treball previ ens ha permès d'identificar les dues posicions fonamentals que articulen la majoria dels discursos sobre la immigració produïts avui a Espanya. Aquestes posicions es reprodueixen tot sovint en els mitjans de comunicació, en els parlaments autonòmics i estatals, en els discursos produïts per les ONG i els moviments socials, però també en els discursos quotidians.

Lectures complementàries

Altres treballs que han identificat aquests dos discursos com a dominants són els que segueixen. Per al discurs parlamentari:

M. Ribas Bisbal (2000). *Discurs parlamentari i representacions socials*. Tesi doctoral. Barcelona: Universitat de Barcelona.

Per al discurs de la premsa:

M. Rodrigo Alsina; M. Martínez Nicolás (1997). "Minories ètniques i premsa europea d'elit". *Anàlisi* (núm. 20). Bellaterra.

1) Així, de vegades sembla que alguns sectors de la nostra societat entenen la immigració com un problema d'**àmbit policial i jurídic**, que exigeix, per tant, solucions policials, lleis restrictives i polítiques de control, i que no pot ser tractat independentment, sinó que està determinat pels tractats proteccionistes de la UE.

2) Un altre punt de vista, encara incipient, situa aquest fenomen en un **marc sociopolític**, això és, en el marc de la política i de la coexistència interna que exigeixen el desafiament de la posada en marxa de polítiques socials i educatives integradores.

Donades les tres dimensions del discurs (social, discursiva, textual) a les quals hem fet referència, optar per una posició o una altra sol implicar la selecció correlativa de determinats recursos lingüístics i estratègies discursives dins del

repertori de què disposen els parlants (en el lèxic, en particular en les formes de designació; en la gestió dels papers semàntics i en les construccions semàntiques i sintàctiques). No podem examinar detalladament tots aquests elements, ja que ens ocuparia molt més espai del que disposem, per la qual cosa ens centrarem en els que hem denominat: (a) estratègies de referència i nominació; (b) estratègies predicatives; (c) estratègies d'argumentació; (d) estratègies de legitimació de les accions i dels mateixos discursos.

Reunió internacional de lingüistes a Barcelona per a aprovar la declaració universal de drets lingüístics.

1.3.1. Estratègies de referència i nominació: paraules que uneixen i paraules que separen

Els éssers humans organitzem la percepció del món que ens envolta mitjançant categories. A tots nosaltres se'ns pot situar en una o una altra per mitjà de noms. Així, per exemple, algú pot ser alhora taxista, de Terol, esportista i donant de sang. No obstant això, ni el significat denotatiu ni les connotacions –associacions d'idees– que impliquen un nom o un altre, una classe o una altra, són iguals.

Lectura complementària

Per a les connotacions d'aquests termes, podeu consultar l'obra següent:

J. Portolés (1997). "Nombres, adjetivos y xenofobia". *Discurso* (núm. 21-22, pàg. 133-151).

De fet, quan estudiem els noms amb els quals es designen els immigrants en els discursos produïts en el Parlament i en els mitjans de comunicació, observem que d'ells emana una línia de demarcació entre un ***nosaltres*** (l'endogrup) i un ***ells*** (l'exogrup).

Tanmateix, malgrat que aquesta separació o frontera interior apareix de manera insistent, els termes que contribueixen a evocar-la tenen diferents connotacions. Al mateix temps, tenen menys intensitat: es comença a difondre l'ús de termes que la qüestionen, la qual cosa potencia la percepció de les similituds.

Formes de designació de *l'ells*

En primer lloc, cal distingir entre: 1) formes que separen i 2) formes que uneixen.

1) Formes que **separen**:

a) La paraula ***immigrant***

Implicacions del terme *immigrant*

Aquesta forma de designació que es va començar a usar al començament de la dècada dels noranta i que avui s'ha generalitzat no categoritza les persones en virtut de la seva ocupació (treballador), ni del seu origen ètnic o geogràfic (magribí), ni de la seva condició humana (persona), ni de la seva situació socioeconòmica (persona sense mitjans econòmics), ni de la seva condició política (refugiat, ciutadà), ni tampoc per haver abandonat el seu lloc d'origen (emigrant), si no que ho fa d'acord amb el fet d'haver vingut o d'intentar instal·lar-se en el *nostre país*.

Certament, com ha mostrat José Portolés, en contrast amb el terme *emigrant*, comprovem que *immigrant* implica l'adopció d'un punt de vista diferent en relació amb els que es desplacen ("'Nosotros' somos emigrantes, los 'otros' son inmigrantes"). Mentre que el primer terme permet d'identificar-se i solidaritzar-se amb el qui emigra, el segon el presenta com a algú que irromp en un territori que no solament li és aliè, sinó que a més és el nostre. A més, tant en els mitjans de comunicació com en la parla quotidiana s'ha generalitzat l'ús d'aquest terme per a designar tots aquells que es desplacen a la UE (cosa que mostra ja una consciència europea): "Inmigrantes rumanos llegan a las costas italianas."

A més, aquest terme se sol combinar amb adjectius que incrementen les **connotacions negatives**, com il·legal (així, mentre que se suposa que l'emigrant és treballador i honrat, l'immigrant, no).

b) La paraula ***estranger***, també usad amb freqüència, marca igualment la frontera, la separació i la diferència entre *nosaltres* i *ells*, a partir de l'assenyalament de l'origen diferent.

La utilització dels gentilicis en el llenguatge de difusió pública

En la mateixa direcció actuen els gentilicis que especifiquen a més l'origen estrany. Si observem els usos quotidians i els dels mitjans de comunicació comprovarem que tant immigrant com estranger s'usen avui de manera restrictiva per a referir-se gairebé sempre a persones sense mitjans econòmics i que provenen de països pobres.

2) Formes que **uneixen**:

Entre les formes de designació que atenuen la separació, entre ***nosaltres/ells***, figuren les següents:

- La paraula ***persona***, amb la qual s'esvaeix la frontera entre l'endogrup i l'exogrup. I, de fet, la seva presència té un paper essencial en l'argumentació dels discursos polítics que exigeixen una política més solidària, de suport i drets, i no de controls policials i expulsions:

Ells, nosaltres

"Señor ministro, estamos ante una situación límite, insostenible e indigna. Límite porque la semana pasada hubo siete muertos y 18 desaparecidos en aguas del Estrecho, dato que suma ya 200 muertes en nueve años por naufragios de pateras. Detrás de esos datos hay rostros, hay nombres y apellidos, aunque nunca los vamos a conocer en España, pero no estamos hablando de personas sin rostro, sino de personas que han muerto por intentar, sencillamente, llegar a otro país. Una situación insostenible por las propias condiciones de vida de los campamentos de Calamocarro y Granja, de Ceuta y Melilla, en los que están hacinados, en condiciones deplorables, viviendo sencillamente como animales, y una situación indigna por las propias condiciones de vida y de trabajo de los que consiguen llegar, sorteando mil dificultades y arriesgando su vida, a la Península. Desde luego, nosotros queremos manifestar que no estamos dispuestos a convivir con esta realidad, que nos rebelamos frente a ella[...]"

Diario de Sesiones del Parlamento (24 de novembre de 1997, pàg. 5200); intervenció de Meyer Pleite, portaveu d'IU-IC.

- Finalment, el terme ***ciutadà*** és no solament inclusiu, sinó **integrador**, ja que confereix a les persones que han passat a viure a Espanya la condició de ciutadans i per tant mereixedors dels mateixos drets. Tanmateix, en la línia dominant d'assenyalar les diferències, s'ha començat a usar el sintagma ***nous ciutadans*** per a referir-se a aquells qui tenen els papers de residència en regla; en aquest sintagma l'adjectiu nou torna a marcar la diferència.

1.3.2. Estratègies predicatives i imatges simplificadores de l'*ells*

En aquest apartat estudiem l'atribució estereotipada i valorativa de trets positius i negatius, mitjançant l'assignació d'atributs (adjectius) i d'accions (descripció de les accions i assignació de papers semàntics).

Coaparicions textuals

Si observem quins són el termes que més freqüentment acompanyen les designacions anteriors, s'anirà perfilant amb una nitidesa més gran quina és la representació dominant d'aquest col·lectiu. En aquest cas, ens limitarem a la concurrència dins un mateix sintagma (denominada **coaparició** o **col·locació**).

1) Lloc d'origen: africans

L'estudi de les col·locacions textuals en els discursos parlamentaris, de la premsa i de la parla quotidiana mostra que un dels trets que més se subratlla a l'hora de designar l'exogrup és l'origen, ètnic o geogràfic.

L'ús del gentilici (com a adjectiu: un **immigrant marroquí**; també com a nom: un marroquí) col·loca per sobre de tots els trets que té la persona el que té un origen determinat (en l'exemple, el fet que sigui marroquí). De manera que el terme destaca, posant en relleu la imatge estereotipada que es té d'aquest grup.

Aquestes imatges solen ser simplificadores i se sostenen sobre un conjunt de trets que se suposa que defineixen la categoria i s'atribueixen a tots els membres del grup. Així, per exemple, si hi ha una imatge estereotipada dels marroquins, per la qual a tots sense distinció s'atribueixen uns trets determinats, l'ús del gentilici posarà en joc els prejudicis que inclogui, als quals se sumaran les connotacions negatives del terme **immigrant**.

Activitat

L'ús dels gentilicis contribueix encara més a crear una imatge negativa, en evocar els prejudicis ètnics. Considereu les diferències, assenyalades per **Portolés** (1997), que s'observen en l'exemple següent:
a. "Es un alemán. Hay que echarlo de España."

b. "Es un lampista alemán. Hay que echarlo de España."

c. "Es un lampista. Hay que echarlo de España."

Malgrat que en tots tres exemples ens podríem referir a la mateixa persona, sempre podríem trobar algú que subscrigués (a), mentre que tindríem molta dificultat per a trobar qui subscrigués (b) i més encara (c).

Els gentilicis i les imatges estereotipades

De fet, l'estudi dels discursos produïts pels mitjans de comunicació, els discursos polítics i els usos quotidians mostren que els gentilicis s'empren pràcticament només en el cas dels ciutadans d'origen africà, magribins i subsaharians: "Inmigrante subsahariano", "personas argelinas", "personas subsaharianas" (veiem un ús molt estrany del terme persona en espanyol, que rarament s'utilitza seguit d'adjectiu).

Aquest fet posa de manifest que hi ha una imatge estereotipada de l'immigrant a Espanya. Magribins i subsaharians (designació que s'ha encunyat recentment per a referir-se a qüestions migratòries) sembla que encarnen el prototip d'immigrant, imatge que no es correspon amb les xifres, ja que dins el grup d'immigrants que vénen a Espanya les persones d'origen europeu i sud-americà els superen en nombre. Com ha assenyalat moltes vegades el col·lectiu IOÉ, a Espanya sovint es magnifica el nombre dels estrangers no europeus, mentre que es minimitza el dels europeus, que en el cas dels ciutadans de països de la UE no són considerats, ni legalment ni popularment, immigrants.

2) Situació policial i judicial: il·legals

En consonància amb el tractament encara dominant de la immigració com un problema policial i judicial, hem observat que els mitjans de comunicació i els discursos parlamentaris se centren pràcticament de manera exclusiva en les persones que encara no han regularitzat la seva situació, els quals se sol denominar ***il·legals***.

Les crítiques de l'ús d'aquest terme són cada vegada més freqüents a Espanya, tant pel desplaçament semàntic que implica (només les accions poden ser il·legals, no les persones), com per la seva contribució a la criminalització dels immigrants. Malgrat això, encara no s'ha imposat ni en la premsa ni en el Parlament espanyol usos alternatius com: sense papers o no regularitzats

–d'acord amb **Ribas** (2000), no ocorre el mateix al Parlament de Catalunya; en l'àmbit espanyol, no obstant això, alguns mitjans de comunicació han començat a substituir aquest terme pel d'irregulars o sense papers.

En alguns casos fins i tot hem documentat l'ús del terme il·legal (els il·legals) com a nom, com una recategorització que incrementa les connotacions negatives que s'atribueixen a aquest terme (així, l'individu no apareix com a il·legal en tant que immigrant, sinó en totes les dimensions de la seva persona).

3) Quantificació: una multitud

La quantificació és un aspecte rellevant en la presentació dels immigrants. En aquest sentit, sovint és una quantificació genèrica, si no ambigua i hiperbòlica, que produeix un efecte de multitud: "podemos estar entre 550.000 i 600.000 inmigrantes legales". A aquesta quantificació hiperbòlica contribueixen també les metàfores d'ús comú, que magnifiquen el nombre de persones que arriben al nostre país en associar la seva presència a catàstrofes naturals i a incontrolables masses d'aigua, com *oleada, aluviones, marea, riada humana*. Es crea així un nucli figuratiu que revela i estructura la comprensió i representació global del fenomen en termes de com flueix l'aigua i evocant, alhora, una imatge **d'amenaça**, davant de la qual caldrà *defensar-se*, donades les dimensions del fenomen tant com la falta de control i el caos que evoquen (es tracta d'un mecanisme **d'objectivització**, que intervé en la construcció d'una representació).

La quantificació als mitjans de comunicació

Amb freqüència, en la premsa i en el Parlament es quantifiquen els immigrants que en notícies i discursos passen a ser nombres, quotes en aquest cas: "Sólo la provincia de Almería reclama de 7.000 a 10.000...". Aquests exemples mostren una tendència a la despersonalització i a l'abstracció, particularment freqüent en els discursos governamentals, que presenten així accions que afecten milers de persones com a procediments administratius o burocràtics i, per tant, asèptics i d'acord amb la legislació, que no impliquen violència.

De tot el que s'ha vist es pot concloure que la selecció o categorització lèxica i les col·locacions textuals mostren que –especialment en els discursos governamentals, però en menor mesura en els de tots els parlamentaris i de tots els mitjans– es focalitza l'atenció en alguns aspectes, com en la condició d'estrangers i de diferents, i els immigrants es presenten com un nombre elevat d'africans, principalment no integrats, no regularitzats (en definitiva, il·legals).

Aquesta tendència es documenta també amb relativa freqüència en els discursos quotidians, sobre els quals els discursos autoritzats i legitimats exerceixen una notable influència, cosa que els converteix, per tant, en discursos hegemònics. En contrapartida, no se sol atendre als motius econòmics i polítics que els han obligat a emigrar.

D'altra banda, **s'homogeneïtza** el col·lectiu i se simplifica i perjudica la seva imatge. D'aquesta manera és més difícil que les persones del país d'acollida s'hi identifiquin. Al contrari, es produeix una separació entre ells i nosaltres, que fàcilment pot desembocar en rebuig.

Representació dels actors socials per mitjà de les seves accions

Hi ha altres procediments lingüístics que també poden contribuir a crear una imatge negativa o positiva dels actors socials: l'atribució d'accions i la descripció que se'n fa. Els analistes crítics han assenyalat en aquest cas tant la selecció lèxica per a descriure les accions, com la diferent gestió de l'agentivitat per a indicar la responsabilitat sobre aquestes. Per exemple, si es destaca la manera en què una persona o grup de persones han fet determinades accions i no es destaca o fins i tot s'obvia la seva participació en d'altres.

Marxa pacífica de negres a Alabama

1) Respecte a la gestió dels **papers semàntics** i, en concret, de **l'agentivitat**, cal assenyalar que sempre que tenim un procés, tindrem diferents participants amb un paper en la seva realització. Si el procés consisteix en una acció realitzada per un participant i que afecta un altre participant, aquell qui duu a terme deliberadament l'acció, i, per tant, n'és responsable, és **l'agent**, i l'altre participant que resulta afectat o canviat per l'acció és el **pacient**.

En parlar, podem ressaltar la responsabilitat d'un participant sobre l'acció (assenyalant que és l'agent de l'acció), o bé atenuar o, fins i tot, eliminar aquesta responsabilitat. La qüestió té especial rellevància en la construcció de la imatge, ja que les accions poden ser considerades socialment negatives (*matar, robar, golpear*, etc.) o positives (*trabajar, integrar*). De manera que en el cas que es tracti d'una acció valorada negativament, si assenyalem amb claredat qui és l'agent d'aquesta acció, això repercutirà negativament sobre la imatge que es té d'aquest participant (per exemple, "Tropas X asesinaron mujeres y niños indefensos"), mentre que si atenuem l'esmentada responsabilitat ("Algunos han atribuído el asesinato de mujeres y niños indefensos a las tropas X") o l'eliminem per complet ("Una nueva matanza de mujeres y niños indefensos fue perpetrada ayer en la región X"), la imatge d'aquest participant no es ressentirà de la mateixa manera.

El discurs permet d'enfocar la mirada

Imagineu una fotografia d'una detenció i a sota les oracions. Quina seria la vostra descripció del que està passant?:

a) La policia (agent) va detenir els immigrants (pacient).

b) Els immigrants (pacients) van ser detinguts.

c) Detinguts els immigrants (pacient).

d) Detencions d'immigrants (pacient) a la costa.

L'estudi de la presentació que els mitjans de comunicació fan dels immigrants ens ha mostrat que freqüentment es **ressalta** la seva responsabilitat en accions negatives, assenyalant el diferent origen ètnic, com si es tractés d'un detall rellevant o, fins i tot, explicatiu d'aquesta actuació. En aquest cas, trobem estructures sintàctiques actives en les quals els immigrants tenen el paper d'agent: "Un magrebí asalta..."; "La banda de peruanos robaba...".

En aquest apartat, estudiem com es construeix una representació dels immigrants a partir de les accions que se'ls atribueix en la interacció i del paper que se'ls hi assigna. Hem dividit aquest apartat en dos subapartats, a fi d'observar si aquesta estratègia discursiva s'utilitza de diferent manera en la representació de l'exogrup i de l'endogrup:

a) La tendència a presentar els immigrants com a agents de processos **valorats negativament**, bé sigui d'accions violentes i reprovables, cosa que els criminalitzaria, bé sigui d'accions que es presenten com a amenaçadores per a la comunitat, com és el seu desplaçament a la Península. Certament, aquest últim cas és el més freqüent. Quan a Espanya es parla de la immigració, els discursos se solen centrar en aquelles persones que acaben **d'arribar**. En aquest cas, es confereix als immigrants el paper d'agents de verbs de moviment, especialment de *llegar, irrumpir* i sobretot *salir*, que evoquen de nou la distinció entre el nostre territori i el seu. Això redueix la qüestió de la immigració a l'àmbit de l'arribada, cosa que afavoreix una visió policial i jurídica, vinculada al control de les "arribades", i s'allunya de la qüestió de les mesures d'integració i de la convivència.

A més, s'observa una tendència, que sovint apareix sovint en els discursos dels representants del govern i institucions, i en les compareixences del director general de la Policia davant el Parlament espanyol, a assenyalar la **responsabilitat** dels immigrants en actes **violents**, com *resistirse, causar lesiones con navaja a policía*, autolesionarse, cosa que contribueix a crear una imatge de "violents" i "agressius", i a fer-los responsables últims de les accions repressives que es fan necessàries per a neutralitzar-los.

L'assenyalament de l'agentivitat se sol acompanyar de la *precisió* de l'origen ètnic (els valors del qual ja hem comentat), com veiem en l'exemple que exposem tot seguit.

Mitjans de comunicació i origen ètnic

"Tres marroquíes intentaron raptar a la camarera de un bar para abusar de ella. Un compañero de la chica retuvo a los individuos hasta que les detuvo la policía de Cartagena."

La Verdad de Murcia (6 de novembre de 1995). Múrcia.

Només llegint el text d'aquesta crònica descobrirem que la persona que va evitar el rapte (acció positiva) era de la mateixa nacionalitat que els segrestadors, marroquina. De manera que l'origen ètnic es pot obviar en el cas que

les accions siguin positives i es pot precisar en el cas que siguin negatives, cosa que contribueix molt eficaçment a reforçar la imatge negativa de l'ells. A això s'afegeix, el fet que rares vegades es mencionen les condicions de vida dels emigrants, la seva marginació i explotació, mentre que, es ressalta la seva vinculació amb els delictes, amb la violència i la transgressió de la llei.

En aquest cas, la selecció lèxica acompanya la presentació d'aquestes accions com a violentes. Així ocorre, per exemple, en la primera compareixença del ministre d'Interior Mayor Oreja al Parlament (juliol del 1996), arran de la polèmica expulsió de cent tres immigrants. En el seu discurs el ministre descriu les accions dels emigrants amb termes negatius que evoquen violència com *desorden público, incendio, violento, destrucción, alteración del orden público, actitud amenazadora, armados con piedras, palos y botellas, "máxima gravedad"*, etc. És a dir, l'estil lèxic del text reforça l'opinió del ministre que els immigrants són violents i representen una amenaça per a altres persones, en aquest cas, *nosaltres*, amb la qual cosa es vol justificar l'actuació del Govern:

Al·lusió a la violència

"El Ministro de Interior, ante estos graves acontecimientos que ponían en grave peligro el orden público y suponían una alteración grave de la seguridad ciudadana, tenía la inexcusable obligación de proceder, en nuestra opinión, a la expulsión o devolución de los inmigrantes ilegales."

Diario de Sesiones del Parlamento (29 de setembre de 1996, pàg. 848); compareixença del ministre conservador Jaime Mayor Oreja.

Inferioritat numèrica de discursos favorables

En el Parlament i en els mitjans de comunicació són encara minoritaris els discursos en què s'atribueix a aquest col·lectiu el paper d'agent d'accions que ressalten la seva determinació i la seva voluntat d'escapar d'una situació de pobresa, i el seu valor per a "sortear mil dificultades" i "arriesgar su vida" (aquest és el cas de Meyer Pleite, portaveu d'IU i Inicativa per Catalunya).

b) La tendència a la **passivització**. El tractament de l'agentivitat no sol ser el mateix quan en els mitjans de comunicació i en el Parlament es fa referència a les accions de l'Administració, de la policia o dels ciutadans espanyols: en el cas que aquestes siguin negatives o controvertides, es tendeix a eliminar la responsabilitat dels agents que pertanyen al nosaltres. L'eliminació d'aquests agents es fa utilitzant estructures sintàctiques com les oracions passives, passives reflexes, nominalitzacions, etc. Per exemple:

Silenciar el subjecte en cas de conflicte

"Expulsados 32 inmigrantes que entraron en tropel por la frontera de Melilla."

El País (11 d'octubre de 1998). Barcelona.

Nota al titular de *El País*

Aquest titular no ens permet de saber ni qui va expulsar els trenta-dos immigrants (l'Administració, la policia, l'exèrcit, etc.), ni de quina manera.

Com a resultat d'això, es presenta els immigrants com a **subjectes passius** de les accions dels altres. Aquesta tendència és dominant en els discursos dels responsables governamentals, especialment si es tracta d'accions negatives, poli-

cials (cosa que dilueix la responsabilitat de les autoritats en accions coercitives o d'expulsió): els immigrants *fueron detenidos, fueron instalados en dependencias, fueron ingresados en el Centro de Internamiento*.

Aquesta gestió dels papers semàntics sol estar en consonància amb la selecció lèxica. Així, en els discursos governamentals estudiats, en particular els pronunciats pel ministre d'Interior, Mayor Oreja, al Parlament espanyol, continua la tendència a descriure les "accions oficials" amb termes neutres, formals o positius o legitimadors i recorrent a paraules que són característiques dels registres burocràtic, legal o mèdic: *se procede a la comprobación de la situación, cumplimentar trámites, garantizar la seguridad ciudadana, inexcusable obligación de proceder, cumplimiento de la ley, respetar la ley*.

Lectura complementària

Podeu trobar un estudi detallat de la compareixença del ministre Mayor Oreja en la referència següent:

L. Martín Rojo; T.A. van Dijk (1998). "'Había un problema y se ha solucionado'. La legitimación de la expulsión de inmigrantes 'ilegales' en el discurso parlamentario español". A: **L. Martín Rojo; R. Whittaker** (ed.). *Poder-decir o el poder de los discursos* (pàg. 169-234). Madrid: Arrecife / UAM.

A més de descripcions de diverses accions legals: *dictar actos, asistencia letrada*, etc. Així, quan es mencionen mesures coercitives les descripcions no impliquen l'ús de la violència, com és el cas de *devolución, ingresar, distribuir, trasladar o suministrar*. Totes aquestes accions s'avaluen com a mètodes (o procediments) habituals.

Suavitzar les connotacions negatives

"Seguidamente se procedió a cumplimentar los posteriores trámites para la expulsión y, en su caso, devolución del territorio nacional de aquellos, en aplicación de la vigente Ley de extranjería y del reglamento que la desarrolla[...]"

Diario de Sesiones del Parlamento (29 de setembre de 1996, pàg. 848); compareixença del ministre conservador Jaime Mayor Oreja.

Tant la burocratització del discurs com l'ús d'un argot autoritzat contribueixen a les estratègies de legitimació, que incideixen en la legalitat, correcció a les actuacions, autorització i normalitat.

Aquesta tendència a presentar els immigrants com a éssers passius apareix també freqüentment en els discursos governamentals quan es tracta d'accions positives o d'integració (ministre de Treball): ayudados, atendidos, expulsados, enviados, etc.; alguna cosa molt semblant ocorre amb les accions negatives de les màfies, de les quals els protegirà el Govern. La passivització es fa amb construccions sintàctiques passives o bé mitjançant nominalitzacions, que no solament passivitzen sinó que, sovint, prenen als immigrants el paper d'agents: *integración/regularización* de los inmigrantes, etc.:

El azote

[...]

¡Qué lejos está la costa!
Y el Estrecho, ¡qué lejos!
Pero, ¿a dónde vas? ¿A dónde vas?
Los brazos se cansan y hay marejada.
El traficante se llevó el dinero.
Y se quedó con los remos.
Y la patera se está hundiendo.
¿Qué patera? ¡Si es un barquito de nada!
Y el barquito se hunde y la muerte se acerca.
Y yo me pregunto si mis compañeros murieron en Paz.
¡Ay, ay, ay compañero!
Es la ley del más fuerte y Dios es el Eterno.
No estoy solo.
Ni soy un extranjero.
Soy un ciudadano azotado,
y un cuchillo hiere mis manos.
Mi tierra es fértil,
fértil para las fieras.
Mi sol resplandece,
y mis mares rebosan.

Nas al Guiwan (1994). *El azote*. A: **L. Martín Rojo; C. Gómez Esteban; F. Arránz; A. Gabilondo** (ed.). *Hablar y dejar hablar. Sobre racismo y xenofobia* (trad. de Mustafá Boutaher i Gonzalo Fernández Parrilla, pàg. 245). Madrid: Universidad Autónoma.

Manifestació de dones i nens al Líban dissolta per soldats israelians

2) La tendència a presentar els immigrants com a **experimentadors** d'una situació de la qual no són responsables i en la qual sembla que no poden incidir.

L'experimentador és un altre paper semàntic. Es tracta d'un participant que no és responsable de la realització de l'acció, sinó que experimenta processos mentals de percepció/afecció/cognició i fenòmens com veure, sentir o pensar, que no els té sota control (Vaig veure en Joan pel carrer; En Pep coneixia la resposta; M'agrada el cine).

Aquesta tendència no està molt allunyada del punt anterior en el sentit que també implica certa passivització. No obstant això, se n'allunya en la mesura que no cossifica sinó que humanitza, amb la qual cosa desperta, d'una banda, la solidaritat de tothom i, de l'altra, mostra les injustícies socials a les quals fan front aquestes persones. En contrapartida, implica certa victimització i no presenta els immigrants com a persones que contribueixen a la vida del país i que poden solucionar en certa manera i per si mateixos els seus problemes i la seva situació.

El paternalisme envers els immigrants

Aquesta tendència és dominant en els discursos de l'oposició en el Parlament espanyol, i molt especialment del portaveu d'IU-IC, Meyer Pleite, que, sovint, presenta els immigrants com a experimentadors d'accions i situacions terribles*: vivir en condiciones de hacinamiento; padecer una situación injusta*, etc. Tanmateix, en ocasions, sembla que més que una visió positiva i enriquidora de la diversitat, aquesta tendència constitueix una crida a la compassió, que es confon de vegades amb el paternalisme.

No deixa de resultar preocupant aquesta passivització, ja que impedeix que els treballadors estrangers i les seves famílies siguin vistos com a ciutadans que participen en la vida del país i que contribueixen al seu funcionament, aportant i enriquint la seva cultura i generant activitat econòmica.

1.3.3. Argumentació

No podem tractar en profunditat un aspecte tan complex com el de l'argumentació, i més en casos com aquest, en què, d'una banda, la condemna del racisme, en termes abstractes, sovint conviu amb el rebuig a la immigració i amb la vivència controvertida de la diversitat. Per això, tot sovint en els discursos es tracta de justificar actuacions i versions controvertides d'esdeveniments controvertits (com el tancament de fronteres o les expulsions) i s'han de manejar amb precaució els arguments a fi de no despertar la sospita de racisme. Per a fer-ho, sovint és necessari recórrer a diversos arguments, com els principis morals generals o els fets sobre els quals no hi pot haver controvèrsia, i també cal no expressar-ne explícitament d'altres que podrien resultar vergonyants.

Lectura complementària

C. Antaki (1994). *Explaining and Arguing. The Social Organization of Accounts*. Londres: Sage.

Així, per exemple, en la compareixença de Mayor Oreja esmentada abans, la forma elemental de l'argumentació són oracions complexes en les quals la primera oració es refereix a una actuació oficial i la segona, gairebé sempre subordinada, remet a l'existència de raons suficients per a l'esmentada actuació.

> "En este caso se podía proceder a su expulsión ya que se trataba de la ejecución de una orden ya dictada."
>
> *Diario de Sesiones del Parlamento* (29 de setembre de 1996, pàg. 849); compareixença del ministre conservador Jaime Mayor Oreja.

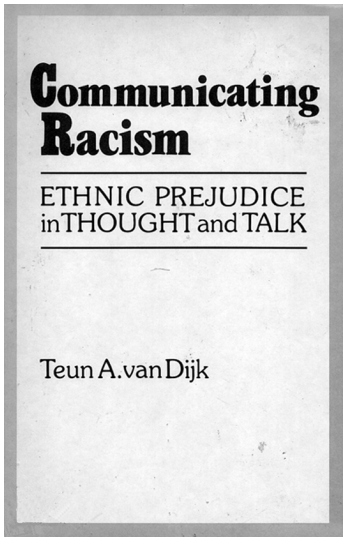

Coberta de *Communicating Racism. Ethnic Prejudice in Thought and Talk*, de Teun A. van Dijk

En aquest cas, la primera oració expressa una opinió que serveix de conclusió d'un argument, del qual la segona oració funciona com a premissa (objectiva): es requereix una decisió legal per a l'expulsió. Aquesta és simplement una condició necessària, no suficient, ja que no totes les decisions legals sobre l'estatut (il·legal) dels immigrants desemboquen en la seva expulsió.

Lectura complementària

Per a l'estudi dels discursos racistes quotidians, podeu consultar l'excel·lent llibre de:

T.A. van Dijk (1991). *Communicating Racism. Ethnic Prejudice in Thought and Talk*. Philadelphia / Amsterdam: John Benjamins.

Aquesta lectura és, a més, fàcil i animada.

Perquè aquest breu argument sigui un sil·logisme la premissa general implícita seria: "Siempre que un juez tome una decisión (acerca del estatuto ilegal de un inmigrante), el inmigrante será expulsado". Ja que Mayor Oreja empra "se podía proceder a su expulsión", la seva formulació és formalment correcta. Tanmateix, la mera possibilitat legal de l'expulsió no és el que aquí està en joc, ja que de fet es van expulsar els immigrants. Evidentment, la frase causal, l'argument implícit i les seves bases legals són una forma d'"argumentar a favor de" l'expulsió i així legitimar-la.

En l'argumentació dels discursos quotidians les anècdotes tenen un paper clau. En primer lloc, aquestes anècdotes relaten gairebé sempre experiències viscudes per d'altres i que poden haver estat experimentades per qualsevol, però

sobre les quals el locutor no té responsabilitat, és una cosa que li va explicar una font digna de crèdit, algú que és a més com vosaltres i com jo. El contingut d'aquestes anècdotes se sol centrar en actuacions dels immigrants. L'anècdota es refereix a una o unes persones en particular, tanmateix d'elles se sol extreure una conclusió que es generalitza a tots els representants de la categoria. Són del tipus: "Mi prima tiene una asistenta de X y le limpia fatal. Vamos, que son unos guarros. Y una cosa es ser pobre y otra ser guarro."

1.3.4. Legitimació

En aquest apartat ens centrarem en les estructures i estratègies de legitimació. Malgrat el fet que podem trobar aquestes estratègies en tot discurs, com a referència en aquest apartat les estudiarem en relació amb els processos polítics i amb els discursos i la interacció parlamentària.

Lectura complementària

Un estudi detallat de totes les legitimacions es fa en la referència següent:

L. Martín Rojo, L.; T.A. van Dijk (1998). "'Había un problema y se ha solucionado'. La legitimación de la expulsión de inmigrantes 'ilegales' en el discurso parlamentario español". A: **L. Martín Rojo; R. Whittaker** (1998) (ed.). *Poder-decir o el poder de los discursos* (pàg. 169-234). Madrid: Arrecife / UAM.

En primer lloc, ens referirem als procediments rutinaris que empra l'Estat en manejar una crisi (en aquest cas, quan es qüestiona la seva legitimitat), i a com això dóna lloc a un discurs polític de justificació. Així comprovarem que sovint no es tracta només de fer front o resoldre un problema vinculat a la immigració, sinó també de resoldre un problema discursiu i sociopolític, que té com a escenari el Parlament i que implica silenciar i deslegitimar els detractors de determinades actuacions (com les expulsions en avions militars), persuadir l'oposició que l'actuació ha estat legítima i així obtenir el suport parlamentari, cosa que molts han pogut considerar una violació dels drets fonamentals dels immigrants. Prendrem com a referència l'expulsió dels cent tres immigrants, emmanillats i narcotitzats a bord d'avions militars i deixats en països africans diferents dels seus l'estiu del 1996 i el discurs amb el qual Mayor Oreja va afrontar la crisi al Parlament.

El poder polític i la legitimitat estan constantment en perill. Poden ser qüestionats per rivals polítics, institucions civils com la premsa i les organitzacions no governamentals (ONG), i també per la població en general. En una crisi així els actes de legitimació són **fonamentals**. En aquest cas, tant els qüestionaments com la posterior legitimació són en gran part discursius i, per tant, resulta rellevant d'analitzar aquests discursos. Sens dubte, aquesta legitimació discursiva té la seva funció i s'insereix dins un procés més general de legitimació social i política, en el qual estan en joc les institucions que tenen el poder: l'Estat, la llei, els valors compartits i l'ordre social.

Les estratègies discursives i polítiques de legitimació tenen moltes facetes, per la qual cosa només ens remetrem a algunes d'aquestes. Principalment, distingirem tres tipus diferents de legitimació discursiva, però que són completament interdependents: 1) un acte pragmàtic de justificació d'accions i polítiques controvertides; 2) una construcció semàntica de la versió dels esdeveniments com a veritable i fiable, i 3) una autorització sociopolítica del mateix discurs legitimador.

1) La legitimació d'una acció controvertida en si (l'expulsió) consisteix en una **explicació discursiva** d'accions passades l'objectiu de les quals és **persuadir** un públic crític del fet que les esmentades accions eren **acceptables** dins l'ordre normatiu, és a dir, que es van fer conformes a la llei, a les normes socials imperants o a altres principis normatius de conducta social adequada.

Les estratègies del discurs en tots els àmbits es poden emprar per a aconseguir les esmentades versions persuasives. Així, en el discurs de Mayor Oreja trobem estratègies semàntiques globals que tenen com a objectiu l'acceptabilitat de l'expulsió, això és, la seva legalitat, el respecte pels procediments legals i burocràtics, la seva curosa execució, la seva autorització per organismes estatals i professionals adequats i l'acceptabilitat de circumstàncies especials com l'amenaça a l'ordre públic. Al mateix temps, aquestes estratègies impliquen una dicotomia entre la presentació positiva d'un mateix i la presentació negativa de l'altre, en què les nostres accions polítiques van ser correctes i beneficioses, i les seves, anormals i una amenaça per al país.

Així, la condició fonamental per a la legitimació política de les pràctiques governamentals és que aquestes siguin **legals**. Per tant, en el cas concret de Mayor Oreja, aquest s'esforça a fer referència a les lleis rellevants durant el seu discurs, i insisteix en el fet que l'expulsió es va produir "estrictament" segons les esmentades lleis:

La cerca de la legalitat

"[...]medidas éstas que se adoptan con el carácter de medidas gubernativas y en cumplimiento estricto de lo dispuesto en la Ley Orgánica Reguladora de los Derechos y Libertades de los Extranjeros en España, conocida habitualmente como Ley de extranjería."

Diario de Sesiones del Parlamento (29 de setembre de 1996, pàg. 848); compareixença del ministre conservador Jaime Mayor Oreja.

2) Recordem que les estratègies anteriors se centren en els esdeveniments i en la seva justificació moral i legal. La legitimació també requereix una formulació dels fets digna de confiança, això és, una descripció o **versió oficial** en termes que facin que l'esmentada justificació es pugui acceptar. Aquesta construcció semàntica haurà de presentar la pròpia representació o versió subjectiva o parcial d'aquella acció i dels seus protagonistes com a veritable i fiable (en contrast amb les versions de la premsa o les ONG, per exemple).

Per a aconseguir-ho, es posaran en pràctica tots els recursos que examinem –les estratègies de nominació i de predicació, l'argumentació, etc.– i així obtindrem una imatge negativa dels immigrants que justificarà l'acció governamental, en aquest cas l'expulsió en els termes en què es va produir.

Estigmatitzar l'altre

"El Ministro de Interior, ante estos graves acontecimientos que ponían en grave peligro el orden público y suponían una alteración grave de la seguridad ciudadana, tenía la inexcusable obligación de proceder, en nuestra opinión, a la expulsión o devolución de los inmigrantes ilegales."

Diario de Sesiones del Parlamento (29 de setembre de 1996, pàg. 848); compareixença del ministre conservador Jaime Mayor Oreja.

Ara, això no vol dir que, ni en aquest cas ni en d'altres, el parlant usarà de manera premeditada els recursos i estratègies discursives per a manipular conscientment el seu discurs, sinó que segons el seu punt de vista seleccionarà els recursos lingüístics dels quals disposa.

En aquest procés els parlants es guien pel coneixement tàcit de la llengua i de l'ús que en fa la seva comunitat. Ara bé, també és cert que els discursos parlamentaris són més acurats del que és habitual, els han escrit anteriorment parlants experimentats en l'art de persuadir i d'actuar, i sobre els quals han reflexionat llargament, gairebé sempre en equip.

3) La tercera faceta de la legitimació recull un aspecte sobre el qual no havíem parat prou atenció: l'**autorització sociopolítica** del discurs legitimador. Aquest discurs –en el cas que presentem, és el discurs ministerial– es presenta com a apropiat i autoritzat. Aquesta és, tanmateix, una qüestió de gran rellevància, com els parlants doten de legitimitat el propi discurs i com en deslegitimen i n'invaliden d'altres que el contradiuen.

En aquest sentit, es poden assenyalar tres **procediments** de **legitimació**:

a) El primer procés de legitimació consisteix a **emfasitzar** les **diferències** de poder, estatus i autoritat, de manera que l'autoritat i la legitimitat de les institucions es transfereixen al parlant i al seu discurs.

D'aquesta manera, es legitima la font del discurs, mentre que es pot deslegitimar la font d'altres discursos que el qüestionen o el contingut dels quals es vol deslegitimar. Per exemple, el fet que Mayor Oreja es refereixi a ell mateix en tercera persona i com "el ministre d'Interior" contribueix a traslladar l'autoritat de la institució al seu discurs. El mateix efecte produeix que evoquin altres fonts autoritzades: *tal y como ordena la Ley, de acuerdo con el mandato de los jueces*, etc. En l'exemple següent comprovem que el ministre Corcuera deslegitima les reivindicacions dels immigrants presentant-los com a il·legals, mentre que el *nosaltres* es veu legitimat pel respecte de l'altre i pel de la legislació:

Desqualificar l'estranger

"¿Pero cómo es posible que un ciudadano, al que le debemos respeto, al que debemos tratar de la mejor forma posible, que ha entrado ilegalmente, que está en situación ilegal en España, no sólo haga manifestaciones –que de hecho, las hace–, sino que además nos diga cómo tenemos que promulgar las leyes?"

Diario de Sesiones del Parlamento (9 de desembre de 1995); intervenció del ministre José Luis Corcuera.

b) Mentre que altres discursos són presentats com a deformacions, el segon procés de legitimació consisteix a presentar el discurs com un **reflex de la realitat**, és a dir, mitjançant un procés d'objectivació. D'aquesta manera, es distingeix entre discursos veritables (el propi) i versions subjectives o interessades (l'aliè), com veiem en l'exemple següent:

Voluntat d'objectivitat

"Yo he querido ser fiel a la relación de los hechos, he querido actuar con la mayor transparencia posible, he querido tratar de trasladar, más que la búsqueda, como antes decía, de la operación modélica, el conjunto de inexactitudes y deformaciones que se han ido produciendo y que han distorsionado la realidad de la misma. Esa era mi obligación y en ese sentido estoy evidentemente a disposición de las intervenciones de los diferentes grupos."

Diario de Sesiones del Parlamento (29 de setembre de 1996, pàg. 848); compareixença del ministre conservador Jaime Mayor Oreja.

c) Finalment, recordarem el conjunt de **regulacions** i de **prejudicis lingüístics** que hi ha subjacents en l'ordre social dels discursos i que permeten de controlar la producció, la circulació i l'accés al discurs a fi de legitimar el propi discurs.

En tota comunitat es dóna un procés d'exclusió i inclusió, pel qual s'estableixen unes normes i regulacions que fan que determinats discursos siguin acceptables, mentre que altres formes d'expressió o altres discursos són desacreditats i devaluats i se'n restringeix la circulació.

Aquests valors i aquestes restriccions són precisament els que poden ser recordats a l'hora de legitimar un discurs. Així, l'ús d'argots autoritzats –com el mèdic, el legal– o de varietats i registres lingüístics de prestigi –com el registre burocràtic– o les varietats pròpies de les classes acomodades legitimen i prestigien el propi discurs. Les normes i les institucions que fomenten els prejudicis lingüístics i desqualifiquen les formes que s'allunyen de les de prestigi, no solament les invaliden, sinó que les exclouen de determinats àmbits i arriben a deslegitimar-les, tant pel que fa als aspectes formals com pel que fa al contingut.

En l'exemple següent veiem que el ministre Mayor Oreja recorre a aquestes formes de prestigi per dotar d'autoritat el seu discurs, que contraposarà al no autoritzat de les associacions d'immigrants i de les organitzacions no governamentals:

Desig d'autoritat

"En ese momento se solicitó del Ejército del Aire la puesta a disposición de un contingente de aviones, a fin de trasladar las fuerzas de seguridad necesarias para afrontar la situación de emergencia."

Diario de Sesiones del Parlamento (29 de setembre de 1996, pàg. 848); compareixença del ministre conservador Jaime Mayor Oreja.

"No es verdad, por ello, que se haya producido un proceso de narcotización y que se hubiese drogado a los inmigrantes. Quiero recordarles que no hubo ni droga ni narcóticos, sino que se hizo uso de una especialidad farmacéutica autorizada."

Diario de Sesiones del Parlamento (29 de setembre de 1996, pàg. 851); compareixença del ministre conservador Jaime Mayor Oreja.

Per tant, la legitimació de l'acció, de la representació dels esdeveniments i del propi discurs conflueixen. De fet, sembla que aquesta última legitimació és imprescindible per a aconseguir les altres.

Resum

Quan produïm discursos, la nostra manera de parlar i la selecció dels recursos i estratègies discursives de què disposem responen a la nostra interpretació dels esdeveniments. Aquesta interpretació respon i obeeix, al seu torn, a la nostra situació i posició social, a quina és la nostra participació en aquests esdeveniments, a quin grup pertanyem, a quins són els nostres interessos, a quina és la nostra posició davant les ideologies, els valors i els discursos hegemònics, etc. No obstant això, una vegada produïts els discursos, aquests incideixen, al seu torn, en els mateixos aspectes que van ser rellevants en la seva producció, cosa que fa que així puguin reproduir, reforçar o qüestionar l'ordre social i les representacions i valors dominants. De manera que aquests discursos que s'originen en la societat tenen, al seu torn, conseqüències socials, cosa que fa que puguin contribuir –com en el cas que hem examinat– a perpetuar situacions socials que resulten discriminatòries o negatives per a determinats collectius.

De fet, les conseqüències del contrast d'accions i agents entre el nosaltres i l'ells que hem vist van més enllà de la creació d'imatges diferents: projecta una visió de la societat polaritzada i en permanent conflicte, cosa que fomenta una vivència negativa de la diversitat i de la convivència amb persones procedents d'altres llocs. Aquest contrast implica, a més, una cadena de simplificacions: l'ells apareix freqüentment com un col·lectiu homogeni (tots són iguals), associat a la delinqüència, violent, no racional, i que, de vegades, busca aprofitar-se del benestar econòmic del nosaltres (exigint atencions, allotjament, treball, etc.), mentre que el nosaltres és presentat com a no racista, democràtic, solidari, civilitzat i normal. Totes dues imatges són interdependents.

Aquest poder generador de coneixement dels discursos explica que es converteixin en objecte de disputa i de controvèrsia. Per això, hi ha una regulació i un ordre social dels discursos, que estableix restriccions, de manera que es limiten l'accés i la circulació de determinats discursos en determinats contextos. El capital simbòlic del discurs no solament consisteix en la capacitat d'acció que representa, sinó també en la de generar representacions de les pràctiques socials i de la societat en el seu conjunt.

Amb aquestes claus ja ens podem enfrontar a un anàlisi del discurs.

Activitats

Us recomanem com a activitat que al llarg de dues setmanes recolliu les notícies relatives a la emigració aparegudes en diferents diaris, que es poden estudiar posteriorment. La finalitat d'aquesta activitat és que observeu l'efecte que pot tenir dia rere dia que els emigrants apareguin freqüentment associats a delictes i accions violentes i que avalueu en quina mesura això pot repercutir en la seva imatge social i en la nostra vivència de la diversitat:

1. Identifiqueu quins són els temes predominants; en segon lloc, indiqueu quins temes no es recullen.

2. A partir d'aquestes presències i absències, intenteu resumir quines serien les claus de les imatges dominants dels emigrants.

3. Al mateix temps, valoreu en quina mesura es consideren i es presenten les contribucions dels emigrants a l'economia, la cultura, l'art i a altres àmbits de la vida del país.

4. Examineu quines són les formes de designació dels immigrants que normalment useu i si s'aparten de les que usen la majoria. Considereu també si s'adeqüen a la visió que teniu d'aquests fenòmens i dels qui els protagonitzen.

5. Valoreu en quina mesura les anàlisis que heu fet han contribuït a canviar la vostra visió dels esdeveniments.

6. Reflexioneu sobre la incidència dels discursos sobre l'ordre social. Creieu que n'hi hauria prou de canviar les formes de designació, les paraules, per a modificar la situació que viuen aquestes persones?

7. En cas contrari, creieu que és indiferent com parlem d'aquesta qüestió i la imatge que es transmet dels immigrants?

8. Per acabar, i tornant a la mostra de discursos recollida, valoreu fins a quin punt reprodueixen la visió de la situació, les vivències i els discursos dels immigrants i de les associacions que els representen. Observeu una reproducció desigual dels discursos? Quines poden ser les conseqüències?

9. En aquest sentit, considereu que tots els discursos són igualment rellevants en la nostra societat?

Exercicis d'autoavaluació

1. Quines dimensions del discurs es tenen en compte en els treballs realitzats des de l'ACD?

2. Exemplifiqueu cadascuna d'aquestes dimensions prenent com a referència una crònica periodística, com ara les analitzades en els exercicis precedents.

3. Reprenent el concepte estudiat d'ordre social dels discursos, preciseu en quins àmbits relatius al discurs intervenen els diferents grups i classes socials, a fi d'establir una regulació i un domini sobre ells.

4. Examineu l'exemple següent i preciseu, en aquest cas concret, quin àmbit discursiu no ha estat, a parer d'aquest parlant, controlat en la mesura que ho havia d'haver estat:

"A mi em molesta molt que un il·legal es carregui la legislació del meu país, perquè per aquí ja no hi passo. Aquí es pot estar parlant de la manca de llibertats i, al mateix temps, un immigrant il·legal, que està il·legalment a Espanya, pot aparèixer en qualsevol mitjà de comunicació exigint que es canviï la Llei d'Estrangeria o qualsevol altra llei, a més de carregar-se-la."

Diario de Sesiones del Parlamento (9 desembre 1995); intervenció del ministre socialista José Luis Corcuera.

5. Prenent de nou l'exemple anterior, assenyaleu quines formes fa servir el parlant per a designar i anomenar les persones que han emigrat i de quines accions se'ls presenta com a agents. Un cop examinades, considereu en quina mesura repercuteixen ambdues en la construcció d'una imatge d'aquestes persones i d'allò que reivindiquen.

6. D'acord amb els processos que s'atribueixen a aquestes persones i de la reacció que provoquen, tracteu de precisar quin significat atribueix el parlant al terme il·legal en el seu discurs. Per a estudiar-lo, substituïu la forma de designació elegida pels termes ciutadans i persones.

Un cop feta la substitució, valoreu si, des del punt de vista social, moral i polític, aquest discurs hauria resultat d'aquesta manera admissible i justificable.

7. Considereu els exemples següents i preciseu: a., creieu que tots ells resultarien igualment admissibles en una conversa qualsevol?, quins ens semblarien més normals?, quins se'ns farien més estranys? Conclogueu, per tant, si: a.) tenen les mateixes connotacions els termes treballador estranger, emigrant, immigrant, il·legal?; b.) tracteu de precisar aquestes diferents connotacions.

a) En Joan és un obrer. Té dret a la Seguretat Social (un mes de vacances, un habitatge digne, etc.).

b) En Joan és un emigrant. Té dret a la Seguretat Social (un mes de vacances, un habitatge digne, etc.).

c) En Joan és un immigrant. Té dret a la Seguretat Social (un mes de vacances, un habitatge digne, etc.).

d) En Joan és un immigrant, però té dret a la Seguretat Social (un mes de vacances, un habitatge digne, etc.).

e) En Joan és un il·legal, però té dret a la Seguretat Social (un mes de vacances, un habitatge digne, etc.).

f) En Joan és un il·legal. Té dret a la Seguretat Social (un mes de vacances, un habitatge digne, etc.).

8. Reflexioneu sobre el significat que se sol atribuir en el llenguatge col·loquial a paraules i expressions com ara juevada, fer el gitano, ser un gitano, ser molt moro, ser un jueu, fer l'indi. Com expliqueu el fet que no calgui fer explícit el significat que se'ls atribueix? Finalment, considereu que és irrellevant fer-les servir?

Solucionari

Exercicis d'autoavaluació

1. Discurs: des de l'ACD s'incorpora una visió tridimensional: tot discurs constitueix al mateix temps una pràctica textual, una pràctica discursiva i una pràctica social. Pràctica textual: anomenem discurs una unitat lingüística, superior a l'oració, cohesionada i dotada de coherència, construïda a partir de determinats materials lingüístics. Pràctica discursiva: qualsevol discurs s'emmarca en una situació, en un temps i en un espai determinats. Anomenem discurs, per tant, una producció discursiva que permet la realització d'altres pràctiques (jutjar, impartir classes, informar), que s'adequa a la regulació social d'aquestes, a les quals, al mateix temps, estructura i dota de significat. Pràctica social: el discurs es conforma a partir de les situacions, les estructures i relacions socials, de l'ordre i l'estructura social, que, al seu torn, però, els conforma i hi incideix, bé consolidant-los o bé qüestionant-los; es tracta, per tant, d'una pràctica social, amb origen i efectes socials.

2. Per quina raó hauria de constituir una pràctica textual un d'aquests articles?: un article periodístic constitueix una unitat lingüística, travada, cohesionada i dotada de coherència, que es compon d'unitats lingüístiques menors (per exemple, oracions).
Per què constitueix una pràctica discursiva?: perquè la seva producció s'insereix dins de la pràctica de la producció de notícies de premsa i respon a les necessitats i regles que afavoreixen aquesta pràctica i la institució en la qual es realitza: la urgència i les limitacions d'espai que obliguen a una determinada manera d'escriure; la necessitat d'informar, però també de cridar l'atenció del lector i de vendre; allò que comporta el fet que se seleccionin determinades qüestions i aspectes com a objectes de la notícia i no d'altres; el maneig de fonts secundàries com a fonts d'informació, la qual cosa queda reflectida sobre les citacions i els estils de la notícia (si la font és un informe jurídic, l'estil s'hi adapta, etc.).
Per què una pràctica social?: perquè construeix una representació concreta i no una altra dels esdeveniments (baralla, no-agressió, etc.), per la qual cosa genera o reforça una determinada visió dels immigrants (agressius, per exemple). Aquesta representació no és aliena a les tensions i als conflictes socials, i al paper que hi representen els mitjans de comunicació. D'altra banda, el fet que aquestes representacions es consolidin i es reprodueixin, sens dubte, repercutirà sobre les relacions entre els col·lectius en l'àmbit local i, en últim terme, justificarà determinades polítiques en l'àmbit sociopolític.

3. Els àmbits són: la producció, recepció i circulació dels discursos.

4. L'àmbit que, en opinió d'aquest parlant, no ha estat prou controlat és el que fa referència a la circulació dels discursos, ja que, en permetre's l'accés dels "il·legals" als mitjans de comunicació, ha estat possible que circulessin no solament els seus discursos, sinó la seva visió de la llei i de la situació. La reproducció d'aquests discursos en els mitjans permet que aquests no s'esvaeixin, sinó que puguin ser repetits al seu torn per altres enunciadors, de manera que puguin tenir rellevància social.

5. Les formes de designació són: il·legal/immigrant il·legal.
Els processos són: "carregar-se" (la llei) /"estar" (a Espanya)/"aparèixer" (en els mitjans)/ "exigir" (que es canviï la Llei d'Estrangeria)/"exigir" (que es canviï qualsevol llei)/ "carregar-se".
En quina mesura repercuteixen ambdues estratègies a l'hora de donar una imatge d'aquestes persones i d'allò que reivindiquen? La insistència sobre la condició d'il·legal deslegitima aquestes persones i vol presentar les seves reivindicacions com a accions no legítimes: des de la il·legalitat atacar la legislació. El mateix passa amb exigir. El terme il·legal sembla que priva aquests ciutadans de la posició social que cal per a estar en la posició d'exigir.

6. "A mi em molesta molt que una persona/ciutadà es carregui la legislació del meu país, perquè per aquí ja no hi passo. Aquí es pot estar parlant de la manca de llibertats i, al mateix temps, una persona/ciutadà, que està il·legalment a Espanya, pot aparèixer en qualsevol mitjà de comunicació exigint que es canviï la Llei d'Estrangeria o qualsevol altra llei, a més de carregar-se-la" (Diario de Sesiones del Parlamento[9 de desembre de 1995]; intervenció del ministre socialista José Luis Corcuera).
Aquesta situació mostra que il·legal no significa en aquest text sense papers o indocumentat, sinó: (i) estranger, que no forma part del nosaltres, sinó de l'ells (fora del "meu país"); (ii) il·legal significa, igualment, sense drets, i per tant sembla que s'oposa del tot a ciutadà, és a dir: ni dret a l'expressió, ni a l'opinió ni a la reivindicació ("com un ciutadà pot aparèixer als mitjans exigint..."). Encara que un anomenat immigrant il·legal és sempre una persona, la substitució d'un terme per un altre crea connotacions molt diferents: seria injustificable i socialment difícil de defensar que una persona no pogués reivindicar el canvi d'una llei que ha estat aprovada democràticament.

7. No tots aquests exemples resulten igualment admissibles en una conversa qualsevol. Moltes persones no hi veurien gaires problemes en els exemples (a), (b), (d) i (e). En canvi, (c) i sobretot (f) sembla que sí que fan més estrany. Pel que fa a (a), avui dia es considera normal que els obrers tinguin aquest dret (En Joan és un obrer, per tant té dret a la Seguretat Social)

i aquest podria ser també el mateix cas que amb emigrant. Quant a (d) i (e), si s'uneixen les dues oracions amb però, moltes persones no mostrarien estranyesa, i això es deu al fet que per a elles els immigrants i els anomenats il·legals no tenen necessàriament aquest dret, i per això mateix la presència de connector contraargumentatiu (però), que introdueix una segona proposició que no és esperable arran de la primera proposició enunciada. El significat seria equivalent a: malgrat ser un immigrant hi té dret.
Per tant, aquests exemples mostren que les connotacions d'obrer no són les mateixes que les d'immigrant i són precisament aquestes connotacions diferents les que expliquen per què una mateixa persona no sembla que hagi de merèixer els mateixos drets que una altra.

8. Sembla clar que la utilització d'aquestes frases i termes contribueixen a la pervivència d'uns valors i prejudicis en què s'atribueix a uns col·lectius uns trets i unes accions determinades: robar, enganyar, escatimar, ser molt gelós, etc. Amb aquestes expressions es dóna per descomptat que aquests trets són presents sempre en tots els membres d'aquests col·lectius i que en són, a més, característics, sinó definitoris. El fet que no calgui especificar de quins trets es tracta evidencia que aquesta atribució i estereotipació formen part del bagatge cultural de la nostra societat. Que sigui encara possible escoltar-los, sense que els parlants s'autocensurin, fa avinent que el rebuig dels comportaments racistes no és majoritari. Per això, fer servir aquestes expressions suposa implícitament no qüestionar els valors que contenen i revifar la seva presència en la nostra vida quotidiana.

Glossari

Argumentació Ús que es fa de la llengua per a justificar o refutar una determinada posició, amb l'objectiu d'aconseguir l'acord amb relació als punts de vista (**F.H. Eemeren i altres**, "Argumentación". A: T.A. van Dijk [1999] [comp.] *Estudios del discurso* [vol. 1] Barcelona: Gedisa).

Discurs Aquest concepte ha desenvolupat múltiples sentits, que s'imbriquen entre ells. Des de l'ACD es proposa una visió del discurs com a pràctica, és a dir, com una activitat socialment regulada. S'incorpora, a més, una visió tridimensional: qualsevol discurs constitueix alhora una pràctica textual, una pràctica discursiva i una pràctica social. Pràctica textual: anomenem discurs una unitat lingüística, superior a l'oració, cohesionada i dotada de coherència, construïda a partir de determinats materials lingüístics. Pràctica discursiva: qualsevol discurs s'emmarca en una situació, en un temps i en un espai determinats. Anomenem discurs, per tant, una producció discursiva que permet la realització d'altres pràctiques (jutjar, impartir classes, informar), que s'adequa a la regulació social d'aquestes, a les quals, al mateix temps, estructura i dota de significat. Pràctica social: el discurs es conforma a partir de les situacions, les estructures i relacions socials, de l'ordre i l'estructura social, que al seu torn, però, els conforma i hi incideix, bé consolidant-los o bé qüestionant-los; es tracta, per tant, d'una pràctica social, amb origen i efectes socials (**N. Fairclough** [1992] *Discourse and Social Change*. Cambridge: Polity Press).

Estrategia discursiva S'entén com un pla d'acció, més o menys intencional, que el parlant adopta amb una finalitat discursiva, per exemple presentar un determinat participant, i que reuneix un conjunt ampli de recursos lingüístics (per exemple, estratègies de designació). Aquest concepte no està exempt de problemes, malgrat que se'l vulgui separar del tot de la noció d'intencionalitat.

Legitimació discursiva Procés pel qual es tracta d'assegurar la legitimitat dels poders i les institucions, de la llei, els valors compartits i de l'ordre social, a través dels mitjans discursius; per descomptat, aquesta legitimació discursiva té la seva funció i s'insereix dintre d'un procés més general de legitimació social i política. Distingim tres nivells de legitimació discursiva: (a) un acte pragmàtic de justificació d'accions i polítiques controvertides, (b) una construcció semàntica de la pròpia versió dels successos com a verdadera i fiable, i (c) una autorització sociopolítica del propi discurs legitimador.

Ordre social dels discursos Amb aquest concepte fem referència a com les diferències d'estatus i d'autoritat es projecten sobre l'univers discursiu, consolidant un principi de desigualtat: junt amb discursos autoritzats, trobem discursos desautoritzats; enfront de discursos legitimats, discursos deslegitimats; enfront de discursos dominants o majoritaris, discursos minoritaris. Aquestes diferències pel que fa a la valoració social d'aquests discursos responen també als intents de controlar-ne la producció, la circulació i la recepció, a causa del seu poder generador, per part dels diferents grups socials, i a la imposició per part d'aquests dels criteris de producció i valoració (**L. Martín Rojo** [1997] *El orden social de los discursos*. Mèxic [Discurso, 21-22, pàg. 1-37]).

Papers semàntics Els diferents participants poden desenvolupar diversos papers en la realització del procés. En el text solament ens hem referit a tres papers: Agent: participant animat, actiu, que controla i és responsable de l'acció verbal. Pacient: participant inactiu, no controla l'acció, però és afectat o canviat per l'acció verbal. Experimentant: participant animat, que experimenta el procés però ni el controla ni n'és responsable (amb els processos mentals: veure; sentir; pensar).

Processos Els processos són categories semàntiques que expliquen en termes molt generals com els fenòmens de l'entorn són representats pels parlants per mitjà d'estructures lingüístiques. El marc general d'aquesta representació el componen: el procés en si (sovint realitzat per un grup verbal), els participants en el procés (sovint representats per un grup nominal) i les circumstàncies que s'associen a aquest procés (sovint una frase preposicional, un adverbi, etc.): En Pep (participant / G. nominal) pega (Procés / G. verbal) la seva dona (Participant / G. nominal) molt sovint (circumstància / Frase preposicional)". Halliday distingeix diferents tipus de processos: material: (acció; creatiu; esdeveniments); mental: percepció / afecció / cognició (veure; sentir; pensar); verbal; relacional: intensiva (atributiu/equatiu), circumstancial (relacions de temps, lloc, etc.), possessió; existencials (haver, aparèixer, ocórrer). Cadascun d'aquests tipus selecciona diferents participants i els assignen diversos papers en el procés (papers semàntics) (**M.A.K. Halliday** [1995] *An Introduction to Functional Grammar*. Londres: Arnold.)

Recursos lingüístics És el conjunt de formes lingüístiques, pertanyents a tots els nivells de llengua (siguin sons, morfemes, paraules, construccions sintàctiques, o trets i estructures semàntiques, processos d'inferència, etc.) que les llengües posen a disposició dels parlants.

Varietat lingüística Forma de parla que sorgeix com a resultat dels inherents i constants processos de variació que s'observen en les llengües, en virtut de les diferències socials (edat, gènere, grup, classe social, casta, extracció rural o urbana), o de la divisió social del treball i del conjunt de pràctiques en què la llengua desenvolupa un paper rellevant. Es distingeix entre sociolectes: "allò que vostè parla (habitualment) influït per allò que vostè és (socioregió d'origen i/o adopció); expressen diversitat en l'estructura social". Registres o estils: "allò que vostè parla (en un moment determinat) influït per allò que vostè fa (naturalesa de l'acció que realitza)"; expressen diversitat en els processos i en la vida social (divisió social del treball) (Definició presa de M.A.K. Halliday [1978] *El lenguaje como semiótica social*. Madrid: Fondo de Cultura Económica.)

Bibliografia

Bibliografia bàsica

Bañón Hernández, A.M. (1996). *Racisme, discurs periodístic i didàctica de la llengua*. Almería: Universidad de Almería.

Bourdieu, P. (1991). *Language and Symbolic Power*. Cambridge: Polity Press.

Dijk, T.A. van (1997). *Racismo y análisis crítico de los medios*. Barcelona: Paidós.

Fowler, R. i altres (1979). *Lenguaje y control*. Madrid: Fondo de Cultura Económica.

Martín Rojo, L.; Whittaker, R. (1998) (ed.). *Poder-decir o el poder de los discursos*. Madrid: Arrecife / UAM (extracte publicat a MUGAK, 1997).

Bibliografia complementària

Antaki, C. (1994). *Explaining and Arguing. The Social Organization of Accounts*. Londres: Sage.

Bañón Hernández, A.M. (1998). "La representación discriminatoria de los inmigrantes africanos en el discurso oral". *Discurso* (núm. 21-22, pàg. 103-133).

Chouliaraki, L.; Fairclough, N. (1999). *Discourse in Late Modernity. Rethinking Critical Discourse Analysis*. Edimburg: University Press.

Dijk, T.A. van (1991). *Communicating Racism. Ethnic Prejudice in Thought and Talk*. Philadelphia / Amsterdam: John Benjamins.

Dijk, T.A. van (2000) (ed.). *Estudios sobre el discurso* (2 vol.). Barcelona: Gedisa.

Foucault, M. (1971). *L'ordre du discours*. París: Gallimard.

Martín Rojo, L. (1997). "L'ordre social dels discursos". *Discurso* (núm. 21-22, pàg. 1-37)

Martín Rojo, L.; Dijk, T.A. van (1998). "'Había un problema y se ha solucionado'. La legitimación de la expulsión de inmigrantes 'ilegales' en el discurso parlamentario español". A: L. Martín Rojo; R. Whittaker (ed.). *Poder-decir o el poder de los discursos*. Madrid: Arrecife / UAM.

Martín Rojo, L. (2001). "New Developments in Discourse Analysis: Discourse as Social Practice". *Folia Lingüística*. L'Haia.

Portolés, J. (1997). "Nombres, adjetivos y xenofobia". *Discurso* (núm. 21-22, pàg. 133-151) (extracte publicat a MUGAK, 1997).

Ribas Bisbal, M. (2000). *Discurs parlamentari i representacions socials*. Tesi doctoral. Barcelona: Universitat de Barcelona.

Rodrigo Alsina, M.; Martínez Nicolás, M. (1997). "Minories ètniques i premsa europea d'elit.". *Anàlisi* (núm. 20). Bellaterra.

Wodak, R. (2000). "¿La sociolingüística necesita una teoría social? Nuevas perspectivas en el Análisis Crítico del Discurso". *Discurso y Sociedad* (núm. 2, fasc. 3, pàg. 123-147).

Wodak, R.; Dijk, T.A. van (2000) (ed.). *Racism at the Top. Parliamentary Discourse on Ethnic Issues in Six European States* (cap. 11). Viena: Austrian Federal Ministry of Education, Science and Culture.